

HIFO *nytt*

MEDELEMSBLAD FOR DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

nr 4 – sept. 2006

innhold

- 3 Minoriteter og nasjonale historier. Av *Inger Marie Okkenhaug*
- 4 «HIFO-seminaret», 2007
- 5 Den norske historiske forening. Fritt ord-stipendet 2005
- 6 *Sjømakt i Nord-Europa 1500–1800*. Historieseminar på Forsvarsmuseet i Oslo 2.–3. november 2006
- 8 Forskningsfronten. *In the wake of Colonialism*.
Av *Anne K. Bang/Kirsten Alsaker Kjerland*
- 10 Lærebokfronten – noen spørsmål. Et tilsvaer til Finn Olstad. Av *Anne Nyquist*
- 12 Lærebokfronten – noen svar. Av *May-Brith Ohman Nielsen*
- 16 Mot en ny lokalhistorie? NLIs jubileumsseminar 8.–9. september 2006.
Av *Dag Hundstad*
- 19 Nordisk historielærermøte i Flensburg, Slesvig. Av *Jørgen Eliassen*,
Anne Kjersti Jacobsen og *Herdis Wiig*
- 20 Sitatet. Av *Arne Solli*
- 22 Fotografiet i historien – historien i fotografiet. Av *Knut Grove*
- 24 Doktordisputas: Ole Georg Moseng
- 25 Bokomtale: Alfild Nakken: *Å holde på sitt. Det dansk-norske arkivspørsmålet i mellomkrigstiden*. Av *Magne Njåstad*
- 28 Bokomtale: Per-Bjarne Ravnå: *Gresk og romersk politisk historie*.
Av *Eivind Heldaas Seland*

HIFO – Den norske historiske forening

Historisk institutt, Universitetet i Bergen, Sydneplassen 7, 5007 Bergen
Bankkonto 7874 06 46582

HIFOs styre

Leder: *Årstein Svihus*, Monrad Mjeldesveg 20, 5161 Laksevåg, tlf. 90879443,
e-post: Arstein.Svihus@hi.uib.no

Nestleder: *Anne Tove Austbø*, Stavanger Sjøfartsmuseum, Muségt. 16, 4010 Stavanger, tlf (jobb)
51 84 27 26, fax (jobb) 51 84 27 01, e-post: anne-tove.austbo@stavanger.museum.no

Kasserer: *Arne Solli*, Historisk Institutt, Universitetet i Bergen, Sydneplassen 7, 5007 Bergen,
tlf. 55 58 89 50, e-post: Arne.Solli@hi.uib.no

Redaktør HIFO-nytt: *Inger Marie Okkenhaug*, Historisk Institutt, Universitetet i Bergen,
Sydneplassen 7, 5007 Bergen, tel. 55 58 28 13/45 60 18 91, fax 55 58 96 54,
e-post: Inger.Okkenhaug@smi.uib.no

Styremedlemmer:

Anne Kjersti Jacobsen, skolekontakt, Dælenenggt 23, 0567 Oslo, tlf (privat) 22 71 89 48,
e-post: anne_jacobsen@hotmail.com

Knut Sprauten, Norsk lokalhistorisk institutt, Pb 8045 Dep, 0031 Oslo, tlf (jobb) 22 92 51 39,
e-post: knut.sprauten@lokalhistorie.no

Sissel Rosland, Historisk Institutt, Universitetet i Bergen, Sydneplassen 7, 5007 Bergen,
e-post: Sissel.Rosland@hi.uib.no

Espen Andresen, Åliveien 6a, 7560 Vikhammer, tlf 97 68 43 03, e-post: espen.andresen@hf.ntnu.no

Varamedlemmer:

Knut Grove, Rokkansenteret, Nygårdsgaten 5, 5015 Bergen, tlf 55 58 97 59,
e-post: knut.grove@rokkan.uib.no

Karsten Korbøl, Kjølbeggata 1G, 0653 Oslo, mobil: 99 23 23 27, privat: 21 91 62 20,
arbeid: 22 63 43 71, e-post: kkorbol@start.no

Harald Dag Jølle, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø, tlf: 77 64 64 77,
mobil: 95 93 47 28, e-post: hdagj@sv.uit.no

Hilde Gunn Slottemo, Høgskolen i Nord-Trøndelag, tlf. 74 02 28 20/908 82 541,
e-post: hildegunn.slottemo@combitel.no

HIFO-sekretariatet

Halvor Wien Røre, sekretær for Den norske historiske forening (HIFO), tlf: 55 58 32 60
onsdag (0900–1200), e-post: HIFO@sv.uit.no

HIFO på internettet

HIFOs hjemmeside i World Wide Web har adresse <http://www.hifo.no>

Minoriteter og nasjonale historier

INGER MARIE OKKENHAUG

Den tyrkiske forfatteren Elif Shafak har skrevet en roman der fiktive personer hevder at tyrkere var ansvarlig for et folkemord på den armenske befolkningen under første verdenskrig. Etter å ha blitt anklaget for å ha krenket den tyrkiske stat, er hun i disse dager frifunnet. Tyrkias offisielle historieforståelse er i endring. Fram til nå har den tyrkiske stat fornektet ikke bare de systematiske overgrepene på armenerne, men i stor grad hele sin osmanske fortid. Shafak har kalt dette for Tyrkias kollektive amnesi. En annen av landets mest sentrale forfattere, Orhan Pamuk, er også opptatt av at Tyrkia må forholde seg til sin fortid som imperiemakt, hvor et islamsk styresett hersket over en multireligjøs og multispråklig befolkning.

Mange forskere vil hevde at det osmanske imperiet i lange perioder representerte en velfungerende styreform, med relativ høy toleranse og selvstyre for ulike minoriteter. Men Kemal Atatürk og hans nasjonsbyggere kunne ikke tillate noe annet enn en tyrkisk, sekulær identitet. Folket ble opplært til kun å se framover, aldri tilbake. At store deler av dagens Tyrkia også besto av armenske, gresk-ortodokse, jødiske og kurdiske folkegrupper, skulle utradere av det kollektive minne. Benektelsen av det armenske folkemordet må forstås ut i fra denne sammenheng. Men rigid fornektelse og fortrenging av sorg over tapt storhet, kan ikke vare. Pamuk skriver om «ruinenes melankoli», spor etter bl. a. en mer enn tusenårig armensk historie i kosmopolitiske Istanbul, såvel som i de nordøstlige grenseområder av landet.

Også Norge har vært preget av en norskifiseringshistorie. Hvordan står det til med vår

egen bevissthet om multispråklig/kulturell fortid? Min mor forteller fra sin tid som barne-skoleelev i Vågsøy, at de aldri lærte noe om at Norge også hadde en samisk befolkning. Dette ligger 60 år tilbake i tid. I de siste tiår har Norgeshistorien blitt analysert fra ulike ståsted og mer sammensatte perspektiv. Denne utviklingen finner en også i de andre nordiske land. Temaet for årets Nordiske historielærermøtet var nettopp «minoriteter i Norden», hvor det norske bidraget omhandlet samenes og de fem offisielle minoritetenes status i Norge.

Men hvor kjent er ny forståelse av minoriteter, nasjon og stat utenfor fagmiljøet? Et annet spørsmål er hvordan skal en undervise i denne type historieforståelse? Denne utfordringen har HIFOs skoleseksjon tatt på alvor. På årets lærerseminar, som avholdes 20.-21. oktober, er ett av hovedtemaene historie og minoriteter. Temaet har tydeligvis stor relevans, og seminaret er forlenget fulltegnet!

Den nye læreplanen er et annet hovedtema på Lærerseminaret, og læreplanen er også tema for to debattinnlegg i dette nummeret av HIFO-nytt. I «Forskningsfronten» presenteres storforsk-prosjektet «In the wake of colonialism: Norwegian commercial interests in colonial Africa and Oceania». Dette prosjektet har forankring i historikermiljøet ved Universitetet i Bergen. I tillegg har vi to bokmeldinger, rapport fra det nevnte Nordiske Historielærermøtet, samt rapport fra Norsk Lokalhistorisk Institutt seminar. Her ble 50-årsjubileet en anledning til å diskutere hva lokalhistorie vil/kan være framover i tid.

I dette nummeret kan vi også presentere en ny spalte som vi har kalt *Fotografiet i histo-*

rien – historien i fotografiet. (Inspirasjon og tittel er hentet fra et tverrfaglig seminar avholdt på Os i januar i år). Med digitalisering har fotomateriale blitt mye mer tilgjengelig, og kan brukes ikke bare som visuell framsyning av fortiden, men også «aktivt» som kildemateriale. Dette fører til metodologiske utfordringer, og vi vil be historikere reflektere rundt fotografiet som kilde. Vi tillater oss å begynne spalten med redaksjonsmedlem

Knut Grove. Forøvrig vil spalten være åpen for bidrag. Vi håper mange vil dele et fotografi og refleksjoner rundt fotografiet, med oss.

Redaksjonen vil også oppfordre til å komme med forslag til HIFO- seminaret 2007, hvor hovedtema er «Historien som vare».

God lesning!

Frist for støtte til lokallagene for 2006, er 1. november i år.

«HIFO-seminaret», 2007

HIFO ved et av de 11 lokallagene arrangerer årlige nasjonale seminar for sine medlemmer – «HIFO-seminaret». Seminaret i 2007 arrangeres av HIFO-Vestfold i samarbeid med Høgskolen i Vestfold. Sted for seminaret vil bli Quality Hotel i Tønsberg. Ytterligere og kontinuerlig oppdatert informasjon finner du på nettstedet vårt: <http://www.hive.no/konf/hifo2007> Konferansens hovedtema er «Historien som vare». Påmeldingsfrist til laveste pris er satt til 15. mars 2007. Kolleger, individuelt eller gruppevis, inviteres til å komme med forslag til temaer og innlegg til seminaret i Kristiansand. Frist for innsending av forslag er 1. november 2006. Forslagene sendes via samme nettsted som nevnt over. Se Parallellsesjoner.

Den norske historiske forening

Fritt ord-stipendiet 2005

En gave fra institusjonen Fritt Ord gjør det mulig for Den norske historiske forening å dele ut stipend på kr. 20.000 til nylig uteksaminerte hovedfags- eller mastergradskandidater. Midlene skal brukes til å publisere hovedfagsoppgavene i bokform eller til å bearbeide dem til tidsskriftartikler.

Komiteen som har fått i oppdrag å vurdere søknader fra kandidater som innleverte sin master- eller hovedoppgave i 2004, har bestått av Anne Kristine Børresen, Berit Eide Johnsen og Ole Georg Moseng.

Årets Fritt ord-stipend ble utlyst i desember 2005, og det kom inn to søknader. Den ene kandidaten pekte seg klart ut som den beste. Komiteen har derfor ikke hatt problemer om å enes om en prisvinner.

En enstemmig komité går inn for å gi prisen for året 2005 til Torkil Åmland. Vårsementet 2005 tok han mastereksamen i historie ved Universitetet i Bergen. Oppgaven bar tittelen: *Med FN for fred?: Den politiske prosessen rundt Generalforsamlingens resolusjon «sionisme er rasisme» fra 1975.*

Åmland behandler i denne oppgaven bakgrunnen for og ettervirkningene av den såkalte «sionisme-resolusjonen» som FNs Generalforsamling vedtok i 1975. Resolusjonen markerte et høydepunkt i en rekke resolusjoner i Generalforsamlingen som var klart anti-israelske og pro-palestinske. Den fordømte det ideologiske grunnlaget for staten Israel som rasistisk, på linje med apartheid-systemet i Sør-Afrika. Resolusjonen fikk store konsekvenser og medførte en betydelig belastning på forholdet mellom USA og FN.

Den ble opphevet igjen i 1991, da president George Bush ønsket å revitalisere USA's forhold til FN. Åmland drøfter hvilken rolle FN spilte i konflikten, og i hvilken grad FNs vedtak bør forstås som et uttrykk for idealisme eller realisme i forhold til internasjonal politikk.

Prisvinneren utmerker seg ved klare problemstillinger, gode analytiske grep, evne til å gi perspektiver, et meget godt språk og en ryddig og realistisk publiseringsplan. Det empiriske materialet Torkil Åmland har behandlet, plasseres inn i den israelsk-arabiske konflikten og FNs rolle i denne. Temaet er viktig og svært aktuelt. De analyser og svar oppgaven byr på, gir grunn til å stille spørsmål om hvorvidt denne saken representerte et mønster i FNs rolle i Midt-Østen-konflikten, eller om det var et unntak. Dette ønsker Åmland å behandle i et bokprosjekt. Boka, som skal handle om FNs rolle i Midt-Østen-konflikten fra 1947 til i dag, skal bygge videre på noen av kapitlene i boka og videre forskningsarbeid. Åmland har allerede inngått avtale om publisering med Hermon Forlag. Komiteen mener støtte til dette prosjektet vil være vel anvendte midler, og ønsker vinneren lykke til.

Kristiansand / Oslo / Trondheim
6. mai 2006

Berit Eide Johnsen
Ole Georg Moseng
Anne Kristine Børresen

Sjømakt i Nord-Europa 1500–1800

Historieseminar på Forsvarsmuseet i Oslo 2.–3. november 2006

Torsdag 2. november

- 15.15 Seminaret åpnes
- 10.30 *Betydningen av søherredømmet på 1500-tallet*
Orlogshistoriker Hans Christian Bjerg,
Søværnets Operative Kommando, København
- 11.30 Lunsj
- 12.30 *Femeren 1644 – ett förintelsesslag*
Adjunkt Ingvar Sjöblom, Förvarshögskolan, Stockholm
- 13.30 Kaffe/te
- 14.00 *Orlogsflåden under Christian V og Frederik IV. Fra storhed til forfald*
Professor Knud J.V. Jespersen, Syddanske Universitet, Odense
- 17.30 Middag på Forsvarsmuseet
- 20.00 *Omvisning på KNM Alta, Marinens siste treskip*
Svein Mogan, Daglig leder i Fartøyslaget KNM Alta

Fredag 3. november

- 10.00 *Oppkomst av russisk sjømakt – og norske «helter»*
Professor Steinar Supphellen, NTNU, Trondheim
- 11.00 *Galeiverftet i Fredriksvern 1750–1774*
Professor Finn Erhard Johannessen, Universitetet i Oslo
- 12.00 Lunsj
- 13.00 *Sjömaktens betydelse under de svenskryska krigen 1788–1790 och 1808–1809*
FD Martin Hårdstedt, Umeå Universitet
- 14.00 Kaffe/te
- 14.30 *Sjökrigens utveckling i Nord-Europa 1500–1800*
Professor Jan Glete, Stockholms Universitet
- 15.30 Seminaret avsluttes

Velkommen til Forsvarsmuseet

Havets verdi i verdens politiske system ligger mye i dets betydning for kommunikasjon mellom stater. I vår sammenheng reknes «herredømme over havet» som kontroll over områder hvor de krigførende parter har motstridende interesser. Kontroll med kommunikasjonslinjene oppnås ved offensive operasjoner eller med strategisk styrkekonsentrasjon og blokade. Det enkelte lands marine er selvfølgelig helt sentral i dette. Den har vært benyttet til å forhindre eller sikre allianser, beskytte eller ødelegge handel, fremme eller hindre militære operasjoner på land, eller til å oppsøke motstandernes flåte og ødelegge denne i et avgjørende slag.

Begrepet «sjømakt» omfatter styrkenes egenskaper, antall, konsept for deployering (strategi) og prinsipper for anvendelse i operasjonsområdet når de er deployert (taktikk). Sjømakt er noe en oppnår når man kombinerer en adekvat flåtestyrke med gode strategiske utgangsposisjoner, støttet av en politisk forståelse og vilje til å opprettholde dette.

Sjømilitære forhold er tema for årets Clio og Mars-seminar. Foredragene vil rette oppmerksomheten mot sentrale aktører, orlogsflåte og verft, slag og kriger. Det vil også bli fokus på mer overordnede utviklingstrekk. Foredragsholderne er alle etablerte forskere fra Danmark, Norge og Sverige. Vi håper at seminaret vil øke kunnskapen og fornye interessen for sjømilitære forhold, bidra til gode diskusjoner, og ønsker derfor alle hjertelig velkommen til to interessante og innholdsrike dager på Forsvarsmuseet i november.

Praktiske opplysninger

Seminarsted: Forsvarsmuseet, Akershus Festning, Oslo

Påmelding ved innsending av påmeldingsskjema til:

Forsvarsmuseet v/Knut Arstad, Oslo mil/Akershus, 0015 Oslo

Fax.nr: 23 09 31 90, e-post: karstad@mil.no

og innbetaling til konto 0530.12.97183, Forsvarsmuseets venner, Oslo mil/Akershus, 0015 Oslo

Merk innbetalingen: Clio og Mars-seminar

Kontaktperson: Knut Arstad, tlf: 23 09 35 73, e-post: karstad@mil.no

Frist for påmelding er 25. oktober

Kryss av for ønsket alternativ

☐

Alternativ 1: Seminaravgift, kaffe/te og lunsj to dager, samt middag på Forsvarsmuseet torsdag kveld. Pris 700,-

☐

Alternativ 2: Seminaravgift, kaffe/te og lunsj to dager. Pris 350,-

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr./sted: _____

Telefon: _____

e-post: _____

Forskningsfronten

In the wake of Colonialism

Norwegian commercial interest in colonial Africa and Oceania

STORFORSK-prosjekt finansiert av Norges Forskningsråd og Universitetet i Bergen
Koordinert ved Senter for utviklingsstudier, Universitetet i Bergen.

Prosjektperiode: 2005 – 2009

ANNE K. BANG / KIRSTEN ALSAKER KJERLAND

En nordmann? I Afrika?

Norsk historieforskning har lenge hatt en tendens til å se norsk oversjøisk handel og migrasjon som en ren trans-atlantisk affære. Årsaken er at hovedstrømmen av migranter (i overkant av 3/4 million) gikk til Nord Amerika mellom 1870 og 1930. Også når det gjaldt handel gikk brorparten vestover; USA og Storbritannia var sjøfartens og handelens viktigste ankerfester i perioden. Seriøse

studier av norske grupper som valgte andre utvandrersmål, mangler. Like uskrevet er historien om hvor stor del av norske varer som ble viderekseportert fra USA og Storbritannia, eksempelvis til land i Afrika og Asia mellom 1870 og 1950.

De ulike studiene i prosjektet «In the Wake of Colonialism» følger norske enkeltaktører og selskaper til Afrika og Asia/Oseania. Samlet hovedmål er å kaste lys over ny og ukjent

Posering med det eksotiske: Zanzibar, 1895. Etter å ha solgt sin første trelastladning i Øst-Afrika benyttet de norske grunderne anledningen til å la seg fotografere. Iført den klassiske arabiske overkappen og tunge statussymbol som omanske khanjar (krumsabel) og rifle poserer de sammen med en mann som mest sannsynlig er deres indiske mellommann. Hvem mennene i bakgrunnen er, vites ikke. Mest sannsynlig er de profesjonelle posører som enkelte fotografer brukte for å gi sine europeiske kunder et eksotisk innslag på portretter og gruppebilder. Foto: I privat eie.

Fortidens «flerkulturelle bedrifter» i Afrika. Bildet viser de ansatte i Norway East Africa Trading Company som importerte norsk trelast til Øst-Afrika i perioden 1895–1925. Typisk nok var lederskapet norsk, sekretærene indiske og kropparbeiderne afrikanske. Foto: I privat eie.

norsk økonomisk historie. Det dreier seg om omfattende virksomhet, aktivitetsmessig så vel som økonomisk. Spørsmålet er om det her var snakk om en ren global handelsutvidelse, eller aktiv deltagelse i et større kolonialt prosjekt. Videre utfordrer innværende studier påstanden om at Norge manglet et sterkt økonomisk aristokrati rundt forrige århundreskifte.

Selv om prosjektet har sitt hovedfokus på økonomisk virksomhet, står også kartleggingen av sosial og kulturell kontekst sentralt. Samtlige prosjekter har til hensikt å undersøke internasjonale nettverk som de norske aktørene enten tok del i eller selv etablerte.

Tidligere forskning har ikke bare hatt et for snevert perspektiv på hvor de norske utvandrerne tok veien, hvem som var viktige handelspartnere, hvor varene til slutt endte og hvor stort omfanget av handelen var. Historien om nordmenn i den ikke-europeiske verden har dessuten i alt for stor grad blitt studert i et tidsvakuum. Årsaken til dette er ikke først og fremst manglende emperi. Hovedgrunnen er snarere politisk.

Det er derfor på høy tid at forskerne retter et objektivt blikk mot land (tidligere kolonier/ nåværende bistandsland) der nordmenn har vært aktive over lengre tid. Først da kan en avdekke om *trade* og *aid* er bygd over lik eller ulik lest.

Selv om brorparten av forskerne er norske, er en rekke ikke-europeiske akademikere også knyttet til prosjektet. Historiefaget er tyngst inne i prosjektet, men økonomi, geografi og sosialantropologi er også representert.

Prosjektet er i oppstartsfasen for de fleste involverte, men innen avslutningen er planen at det skal resultere i tre doktorgradsavhandlinger, en rekke monografier og artikler, filmer og utstillinger, samt undervisningsopplegg.

For detaljert informasjon om de enkelte delprosjektene, se:

<http://www.svf.uib.no/sfu/colonialism/index.htm>

Lærebokfronten – noen spørsmål

Et tilsvaer til Finn Olstad

ANNE NYQUIST

Jeg leste med interesse Finn Olstads innlegg i HIFOnytt nr 3 – juli 2006, hvor han stiller spørsmål til det som skjer på lærebokfronten. Selv er jeg verken nåværende eller forhenværende lærebokforfatter, men venter som lærer spent på bøkene som følger reformen.

Olstad stiller spørsmålstegn ved «den nye historiedidaktikken» og trekker i tvil om den metodisk sett, i det hele tatt bringer med seg noe nytt av banebrytende art. Videre ytrer han en fornemmelse av at det i dette «nye», ligger en mer eller mindre bevisst overgang til en europeisk forståelsesfront.

Jeg er enig med Olstad i at det kan virke som om læreplanen og dens mål har en politisk hensikt, og at denne delvis er å skape en europeisk forståelseshorisont. Motivet for dette igjen kan selvfølgelig være, slik Olstad antyder, å gjøre ungdommen vennligsinnet overfor et Norge i et europeisk fellesskap. Noe av den samme tendensen sees også i engelskfagets planer. En slik politisk bruk av et fag er ikke ny, og man kan spørre seg om det er en redelig bruk av faget. Én bør selvfølgelig ikke sniktilegne elevene verken europeisk eller norsk patriotisme eller andre ismer av verken den ene eller den annen art. Derfor er historiefaget heldigvis så mye mer enn en politisk føring; eller politisk, sosial og kulturell forming av ungdom – historien og fortiden er et spennende mysterium! La elevene leke litt detektiv, og av og til gjøre seg opp sine egne meninger om hensikter, intensjoner, årsaker og virkninger! For at dette skal la seg gjøre må elevene ha tilgang til historien beskrevet fra flere synsvinkler. Dette bør kommende lærebøker by på.

Det politiske til side,- med en målstyrt læreplan med relativt få detaljstyringer, (selv om 'krigene' igjen er målspesifisert i K-06!) og sterke føringer når det gjelder bruk av drøfting, kjennskap til forskjellige framstillinger og kildekritikk, bør man også forvente lærebøker som er i tråd med disse retningslinjene.

I så måte er Portal som læreverk etter min mening ganske godt i rute, nettopp fordi verket ser «saken» fra flere sider på en drøftende måte når det gjelder flere historiske temaer/emner. Forskjellige forklaringsmodeller og historikeres divergerende teorier presenteres, slik at eleven selv har mulighet til å gjøre seg opp en mening. Det presiseres også i innledningen av Idéportal at lærebokas framstilling er en av flere mulige, noe som etter mitt skjønn er et tegn på (en selvsagt?) åpenhet i forhold til alternative innfalsvinkler til historien. Oppgaveheftet Idéportal inneholder også en rekke gode kilder; flere av dem kontrasterende. Dette er positivt fordi det letter lærerens arbeid når det gjelder måloppnåelse i forhold til kildedelen av læreplanen. I forbindelse med K-06 vil man selvfølgelig se endringer og tilpasninger i læreverkene, slik at dekning av nye mål (og formål?) etterstrebes; også kanskje i form av et bedre digitalt tilbud?

Men trenger man så i det hele tatt denne Læreboka? Olstad mener bruken er overdrevet og at den bør minskes. Jeg er på dette punktet helt enig med Olstad; den tvangstrøyeaktige bruken av læreboka bør reduseres. Læreboka bør være én av mange kilder elevene skal ha tilgang til. I tillegg til forskjellige

læreverk i klasserommet, tilgjengelighet til bibliotek etc., er jo blant annet digital kompetanse noe som skal etterstrebtes i alle fag og i så måte bør elevene selvfølgelig, slik Olstad nevner, ha tilgang til og mulighet for å anvende, de mange kilder som er tilgjengelig gjort via internett. Uten god trening i kildekritikk, kan dette døg være risikabelt i forhold til søkeresultatenes sannhetsgehalt. Her kan forlagene – i enda større grad enn nå – bidra med gode, elevvennlige kildekritikkoppgaver på nettstedene sine. Men dette er et annet spørsmål.

I passasjen hvor Olstad fremsetter dette ønsket om løsrivelse fra det han ser som en altfor ensidig bruk av lærebøker, trekker han frem Ohman Nielsen som tilhenger av «den tunge, gammeldagse læreboka, som i detalj fastslår hva ungdommen av i dag skal kunne og forstå». Det er selvfølgelig ikke min oppgave å forsvare Ohman Nielsen, men hun er tross alt lærebokforfatter, og vil i så måte nødvendigvis være opptatt av læreboka som hjelpemiddel. Jeg er imidlertid ikke overbevist om at hun av den grunn utelukker andre metoder og undervisningsformer i historiefaget. Det ser nemlig ikke ut som om læreboka som 'verktøy' er på vei ut, og i så måte representerer hun og de andre forfatterne av 'Portal' kun et alternativ til andre syntetiserte kilder av denne typen. Hvorvidt Ohman Nielsen ønsker å radikalisere og friske opp historiefaget, får bli opp til henne å besvare, men jeg er enig med Olstad i at en slik oppfrisking er høyst betimelig og nødvendig.

Man må likevel trå varsomt når man skal friske opp faget. Eleven ønsker spennende og utfordrende undervisning, ja – men ikke for enhver pris! Det er her spørsmålet om karakterer kommer inn. Elevene er nemlig overraskende(!?) opptatt av karakterer. Og de er ikke dummere enn at de har oppdaget at friske 'sprell' og påfunn i historietimene som viker for mye bort fra 'pensum', kan virke negativt inn på mulighetene deres

for å prestere optimalt (karaktermessig) til eksamen. Elevene vil helt enkelt ha undervisning som bygger opp mot og samsvarer med eksamensformen! Resultatene på vitnemålet er døg det viktigste når det kommer til stykket. Eksamensformen bør derfor gjenspeile undervisningen gjennom året. Velger man en undervisning i tråd med Olstads eksempel, må eksamen altså dekke et gitt minimum av begrepsforståelse (slik jeg forstår ham), en viss periodeforståelse, nødvendig kildekritikk og elevens valgte dyddykk; det være seg politikk, våpenteknologi eller farfars import av nylonstrømper fra Amerika.

For å spinne videre på Olstads tankeeksperiment, kan eleven etter at periodeforståelsen er på plass, velge et/flere tema ut fra egen interesse, begrunne sitt valg, forankre interessen i et læreplanmål, definere/formulere en problemstilling, foreslå kildebruk, lage en skisse til løsning, for så å løse problemet. Lignende historiediktdaktiske forslag er fremmet av for eksempel Kjeldstadli.¹

En slik todelt undervisning, sikrer både at elevene utstyres med et kronologisk rammeverk og at elevene får en mulighet til å jobbe mer ut fra egen interesse. Kronologien må helt klart ligge i «bånn» for at elevenes dyddykk ikke skal bli rene drukningsdøden. Med undervisning og eksamen i tråd med en slik form, sitter eleven igjen med både kunnskaper og ferdigheter. Man kan da kanskje snakke om et opplevelsesfag for litt flere enn dem som får et kick ut av å kunne kongerekken på rams.

Noter

- ¹ Kjeldstadli i *Historie fagdidaktikk*, del B, Universitetet i Oslo (2004), s.9-23

Lærebokfronten – noen svar

MAY-BRITH OHMAN NIELSEN

Finn Olstad har i HIFO-nytt 3/2006 tre spørsmål til meg som jeg gjerne svarer på.

1. Hvor nytt er dette?

Olstad vil se at begrepet «nytt» i disse tekstene er brukt som ordspill (overskrift), i anførselstegn (sluttsetning) og med opptakten «er blitt kalt» (3. avsnitt). Dertil beskriver artikelen denne utviklingen, fram mot dagens «mainstream» om en vil, som prosesser og faglige trender som har pågått over 30 år, men med tre større akselerasjonsfaser i ulike deler av Europa. Også referansene i notene viser til litteratur, tidsskrifter og nettsteder som beskriver dette som faglige prosesser som har pågått over lang tid, og som en leser kan få innblikk i ved å gjøre seg kjent med dem. Dette var hensikten med disse.

Nå er det 25 år siden jeg selv for første gang begynte å studere historiedidaktikk og 17 år siden jeg begynte å undervise dette ved en høyskole. Og jeg kan med sikkerhet fastslå at hovedtendensene i dette fagsynet og i denne fagdidaktiske tenkningen ikke er nye.

Det har aldri på noe tidspunkt i min tid i fagfeltet, vært vanskelig å bygge opp omfattende pensumlister og forelesningsrekker innenfor denne fagtradisjonen. Slike pensumlister har da også norske historiedidaktikkstudenter møtt, i alle fall de to siste tiårene. De fleste historiedidaktikere under 40 år har i sine studier og forskning knapt opplevd noe annet enn dette, som historiedidaktisk forskningsfront, som faglighetskriterier og som praktisk profesjonalitetsideal. Det «siste nye» er særlig to ting: A). Sentrale elementer i denne fagutviklingen er nå blitt allmenngjort og adoptert som de faglige og profesjonelle standardene for undervisningsfaget

historie, av de institusjoner og organisasjoner på nasjonale og internasjonale nivå som arbeider med dette. B) Denne historiedidaktiske utviklingen er blitt langt mer enn «idealer, preik og -syn». Særlig de siste ti årene har det kommet et vell av nye læremidler, kildesamlinger, nettsteder, tidsskrifter og ikke minst historiefagsbaserte undervisningsmetoder som er effektive og reflekterte. Dette var særlig mangelvaren i denne fagutviklingen de første ti-årene, da den var særlig teoritung og ikke like praksisutviklet. Også dette trekket kan følges i tekstens referanser. Min erfaring i undervisning av studenter og historielærere er at kunnskap om denne praksis er ganske nyttig, og for mange «ny».

At en utvikling ikke er «ny», men nærmest faglig barnelærdom for de av oss som sysler på feltet til daglig, betyr ikke at den er tilsvarende kjent for dem som ikke gjør det. Noen felt holder vi oss bedre orientert på enn andre, og noen steder søker vi mer aktivt kunnskap enn på andre felt. Informasjonen vi har, eller får, er ofte preget av dette. Derav ordspillet i overskriften.

(Parentes: Jeg har brukt og bruker Olstad lærebok mye og med glede i historiedidaktiskundervisningen min, nettopp som et godt eksempel på denne utviklingen. – Jeg fornermer videre at Olstad er bekymret overfor en generell faglig tendens til inflasjon i bruken av begrepet «ny». Den deler jeg, – derav mine modifikasjonsmarkører. Vi er enige, men ordlegger oss ulikt.)

2. Hvor politisk er dette og hvordan?

Hvis en med «politikk» mener at det ligger verdier og verdivurderinger i et hvert valg av historisk perspektiv, tema, undervisningsem-

ne og undervisningsmetode, – og det mener jeg det gjør –, er all historieundervisning «politisk». I denne forstand vil ordet «politikk» være synonymt med ordet «historiedidaktikk». En definisjon på historiedidaktikk, og på fagdidaktikk for den del, som nå er mye brukt i lærerutdanninger i Norden er denne:

Historiedidaktikk er refleksjoner over hva historier er, i skole, samfunn, academia og profesjonsutdanninger, for fagets elever og lærere, i forhold til hva det kunne eller burde være. Historiedidaktisk kompetanse inneholder de kunnskapene og ferdighetene som gjør at denne refleksjonen er

- Kvalifisert, faglig profesjonell og oppdatert,
- tilstede i våre faglige praksiser og
- i stand til å utvikle fagene.

Historiedidaktikken har en vitenskapelig forankring i historiefaget. Historiedidaktikken utvikler sin kunnskap i et samspill mellom vitenskapelige tenkemåter og metoder og utviklingsorientert undervisnings- og formidlingsvirksomhet.

Historiedidaktikken beskjeftiger seg bredt med forholdet mellom fagets teori og praksis, og søker å utvikle fagets teori om praksis, og om historiefagets samfunnsmessige funksjon.

Historiedidaktikk har et markert fagkritisk og samfunnskritisk element og sikter, gjennom forskning og undervisning, mot å utvikle undervisningsfaglige kvalitetskriterier og endringskompetanse.

Etter denne definisjonen er undervisningsfaget historie «politisk» fra ende til annen. Definisjonen er opprinnelig min, den er fra 1992. Jeg bruker den også i dag. Og de fleste som underviser historiedidaktikk trener studentene i å se og forstå de verdifulle og verdiafveiningene som alltid ligger implisitt i forskning, formidling og undervisning av historie. Også dette finnes det mer om i mange av artikkelens referanser. Dette

er et stort fagfelt. I prinsippet er skolens formålsparagrafer og verdigrunnlag politisk på samme måten.

Men: Når det gjelder endringen i måten *historiefaget* er politisk på, har dette de siste 5-7 årene særlig handlet om at *politiske* myndigheter på nasjonalt og internasjonalt plan har akseptert og konfirmert den *faglige* utviklingen vi lenge har sett, ved å gi slipp på forventningene om at historiefagene skal spille en nasjonalpatriotisk rolle. Men det finnes fremdeles noen, særlig utenfor faget, som fortsatt mener det Også den faglige utviklingen på ette området kan følges i referansene.

2. ... del to: Sikter Europarådets arbeid med dette mot å bygge ned nasjonale identiteter og bane vei for EU? (Min formulering, spørsmålet er stilt indirekte. – Og jeg vil svare indirekte.)

Selv hører jeg til dem som mener vi bør legge mye vekt på å hjelpe elever til å forstå de rammer mennesker har levd, tenkt og handlet innenfor. Da blir politiske enheter viktige, særlig didaktisk viktige i moderne tid, da flertallet av befolkningen hadde innflytelse på disse. Nettopp i en undervisning som ønsker å se mennesker som historieskapt og historieskapende, er det viktig å få med det nasjonale politiske nivået for å vise hvordan dette har formet, men også er blitt formet av, menneskers liv, tenkning og handlinger. En historiedidaktikk som mener det er viktig at unge mennesker trenes til å se seg selv som aktive historiske subjekter, i eget liv og i samfunnet rundt seg, vil ofte legge stor vekt på og tematisere eksplisitt det mangfoldet av omstendigheter, tenkning, verdier og handlingsmuligheter mennesker lever og har levd under. Og som igjen gjør at de har hatt ulike ideer om hvordan de kan skape et bedre liv for seg og andre, og de har tatt ulike midler i bruk for å forsøke å oppnå det. På godt og vondt. Jeg mener menneskers forhold til fellesskaper av alle slag, bør tematiseres ekspli-

sitt og aktivt i et undervisningsfag.

Dette er mitt syn. Men dette er ikke på noen måte er enestående innenfor den historiedidaktiske forskningen, formidlingen eller fagutviklingen, verken i Norden eller i denne del av verden. Det preger også svært mye av det undervisningsmaterialet som blir produsert. – Også det som utvikles i regi av Euro-parådet. Jeg har faktisk til gode å høre noen av dem som arbeider med dette mene at det er et mål å erstatte nasjonale identiteter med en Europeisk identitet. Midt på 1990-tallet var det imidlertid noen slike framstøt, mye konsentrert rundt arbeidet med å lage en «felles definisjon av Europa». Dette arbeidet var kommet langt, men det ble avvist på et Europarådsmøte i Kristiansand i 1998. Forsøket ble avvist av en konsensus om at ethvert land skulle definere Europa slik det passet for dem og at «flerstemmighet», «pluralist and tolerant» og liknende uttrykk var der dekkende for det en ville oppnå. – Altså pluralistisk «samarbeid» og ikke hierarkisk «samling». Politikerne er ute av prosjektet, og de er erstattet av lærere, skoleledere, læreplanlagere, lærerutdannere, klasseromsforskere, læreboksskrivere og skoleutviklere.

Også dette kan en lese mer om ved å følge referansene. Og en kan da selv gjøre seg opp en mening om hva slags prosjekt dette er ved å sette seg inn i arbeidet og publikasjonene. Selv har jeg ikke sett noen «eurosaurer» her (og jeg liker å tro at jeg kjenner dem igjen når jeg ser dem, men en kan aldri vite ...) Det jeg derimot har sett er usedvanlig mange historiefaglig engasjerte og svært dyktige, reflekterte og kreative historielærere som omsetter sine idealer i produktiv praksis.

3. Hva er forholdet mellom den historiedidaktiske utviklingen og ny teknologi i undervisningen?

Innenfor historiedidaktikken har lærebøkernes innhold og form vært forsket på og debattert siden fagfeltets barndom. Det har også lære-

bøkernes og læremidlenes *rolle* i undervisningen. Historielærerutdanning og lærerkvalifisering har siden 1970-tallet handlet mye om å inspirere, oppmuntre og kvalifisere lærere til å frigjøre seg fra læreboka som undervisningsstrukturerte og – styrende medium, og å drive en historieundervisning som ikke i hovedsak handler om å «gjennomgå og lese» læreboka. Heller ikke dette er «nytt». Og dette «andre» som har skullet få mer plass, når læreboka fikk mindre, har variert over tid. Fra det såkalte «kilderacet» tidlig 1980-tall, «videoen» rundt 1990 og IKT rundt 2000 (særlig omkring og like etter forrige læreplanskiftet L97). For tiden er det en del fokus på «live» og rollespill. Selv liker jeg, og oppfordrer jeg studentene mine til, å bruke flere lærebøker parallelt, i alle fall i deler av undervisningen. Dette er oftest lettest i grunnskolen, der skoler har gamle klassesett. Ikke minst blir studenter utfordret til å lage egne læremidler for særskilte undervisningsopplegg, noe halvparten klarer rimelig bra når de har fått inspirasjon og ideer.

Alt dette har også vært utprøvd og forsket på. Igjen kan en følge flere av disse kunnskapsområdene gjennom referansene i artikkelen. Erfaringene og resultatene viser at lærebokas betydning i forhold til undervisningsfaglig variasjon og andre medier har mange sider, men her er noen:

Mye av erfaringene med tekstbøker av ulike størrelse og omfang, bøker som har ulike pretensjoner om å «gripe det hele», viser at grunnforutsetningen for undervisningsformene som faktisk blir praktisert i klasserommene, sjelden er tekstboka. Men ofte er det derimot *måten* de ulike bøkene brukes på. Store og små bøker, omfattende og sterkt sammenfattende bøker, kan brukes akkurat like tradisjonelt, og akkurat like «utradisjonelt». Det er i all hovedsak lærerens kompetanse og idealer dette kommer an på. (Klasser varierer også, men i rimelig like klaser kan undervisningsformene være svært

forskjellige.) Radikalt slankere lærebøker med mindre informasjon, og ofte enda mindre problematisering, gir ikke nødvendigvis mindre tradisjonell undervisning. I mange tilfeller ser en at lærerne da bruker mye av undervisningstiden på å supplere lærebøkene med det de mener er nødvendige tilleggsplysninger eller flere fakta, eller lar elevene søke mer av den utfyllende kunnskapen på nettet. – Ikke at undervisningsformene blir radikalt endret. Og motsatt; mer omfattende bøker, med mer tekstvariasjon, kan brukes på langt flere måter, i og utenfor undervisningstidene, enn de svært korte og komprimerte. Uansett hva en gjør med bøkene og om en har god IKT-tilgang og kompetanse, er det undervisningsformene i den enkelte klasse som vil være avgjørende.

Selv hører jeg ofte flinke lærere, som driver minst tradisjonell læreboklesing, si at deres undervisning blir mer variert og lykkes best når de også har en rimelig utfyllende og omfattende tekstbok studentene kan konsultere, kritisere og arbeide med. (Ikke «lese og gjennomgå side for side»). Det finnes da også mist 20 ulike læringsproduktive måter å bruke en slik tekstbok på. Jo større og mer

variert den er, jo bedre kan den understøtte variert undervisning. Trenden i Europa nå ser i alle fall ikke ut til å være mindre tekstbøker, slik en så rundt år 2000. Men trenden er definitivt omhyggelig utvalgte og godt tilrettelagte kildesamlinger på nett eller CD-rom, og arbeidsbøker eller lærerveiledninger med metodeinstruksjoner til å bygge opp mye av undervisningen omkring.

Ikke minst viser de fleste erfaringer at den klassiske grunnboka spiller, og bør spille, ulik rolle fra klasserom til klasserom. Den felles lærebokas posisjon i undervisningen er forskjellig fra lærer til lærer, alt etter den enkelte lærers styrker og svakheter som underviser, etter deres erfaringsbrede og orienteringshorisont. Det lærermiddelet, eller den boka som får frem de beste sidene og undervisningsferdighetene i den ene historielæreren, gjør det ikke nødvendigvis hos den andre. På tvers av alle utviklingstrender vil det også være betydelig individuell variasjon. Denne variasjonen leter historiedidaktikken etter i sitt utviklingsarbeid, i motsetning til den generelle pedagogikken som ofte postulerer generelle idealer på tvers av fag og av fagfolkenes personlige ferdigheter.

Mot en ny lokalhistorie?

NLIs jubileumsseminar 8.–9. september 2006

DAG HUNDSTAD

Siden 1956 har Norsk Lokalhistorisk Institutt (NLI) vært en sentral institusjon innenfor norsk lokalhistorie. Det er derfor naturlig at deltakelsen var stor når instituttet feiret seg selv med et 50-års jubileumsseminar på fasjonable hotell Bristol i Oslo 8.–9. september. Med over 140 deltakere ble seminaret på et tidlig tidspunkt fulltegnet.

Som ingen annen historisk institusjon har NLI fått føle spenningen som ligger mellom lokalhistorie som forskning og som folkebevegelse – det som er kalt «lokalhistoriens janusansikt». Overfor Landslaget for lokalhistorie og folkebevegelsen, «den glade vitskapen», dekker NLI et viktig faglig behov. På flertallet av de siste årenes seminarer, herunder jubileumsseminaret, er det likevel den akademiserte versjonen av lokalhistorien som har fått fokus. Dette er til glede og inspirasjon for et økende antall faghistorikere som arbeider med lokalhistorie til daglig. Faktisk kunne direktør Knut Sprauten innledningsvis fortelle at rundt 80 prosent av den by- og bygdehistorie som er under arbeid, skrives av forfattere med hovedfag fra historie eller tilgrensende fagfelt. Dette illustrerer profesjonaliseringen som har funnet sted de senere tiår. Selv om stedet som dimensjon i vår virtuelle hverdag kanskje har mindre betydning enn tidligere, kan det fortsatt være en ensom prosess å arbeide med by- eller bygdehistorie uten et faghistorisk nettverk i rimelig geografisk distanse. Her har derfor NLI fortsatt en viktig misjon, gjennom rådgivning, nettverksbygging og seminarer.

Mens NLI-seminaret forrige høst dreide seg om IKT i lokalhistorien, og kunne oppfattes som relativt «håndverkspreget», var

jubileumsseminarets motto mer åpent og inkluderende: «Se nøje, skal du øjne det Store i det smaa» (Henrik Wergeland) – lokalhistoriens form og funksjon i det 21. århundre.» All ære til instituttet for et spenstig tema og sterke navn blant foredragsholderne.

Den første sesjonen – «Sted, tilhørighet og historie», kunne sees på som en prolog til selve seminaret, der Edvard Hoems personlige innlegg kalte på – og vakte – sterke følelser. Hoem viste blant annet at det store flertall av oss fortsatt er heimfødinger, iallfall i et internasjonalt perspektiv. I Thomas Hylland Eriksens, til sammenligning noe springende innlegg, kom det frem at interessen for lokale røtter også er stor blant sosialantropologer, i det minste etter at disse har fylt 40 år!

Neste sesjon «Stedet som forskningsprosjekt – hva slags lokalhistorisk forskning har vi bruk for i framtida?» ble innledet av Ingar Kaldal, som fremhevet lokalhistoriens behov for metarefleksjon. Nå må det vel kunne sies at metatenkningen slett ikke har vært fraværende innenfor fagfeltet. Såvel lokalhistoriens mål som midler er en rekke ganger blitt dissekert og løftet opp mot lyset, noe også dette seminaret er et eksempel på. Lokalhistorien bør ikke skrives på lokalsamfunnets premisser, men på «turistens» premisser, polemiserer Kaldal, som tok til å orde for å være mer kjettersk mot det samfunnet lokalhistorikeren studerer. Det er ikke vanskelig å si seg enig i Kaldals poengtering av nødvendigheten av flere kritiske analyser av makt og maktbruk og behovet for å skrive tapernes historie, selv om slike perspektiver ofte er til stede i den eksisterende litteraturen. Det

kan imidlertid synes som unødvendig – og kanskje arrogant – å søke seg helt bort fra den generelle bygde- eller byhistorien som sjanger. Behovet for den totale samfunns-historie vil nok fortsatt være til stede, både innen faget og hos oppdragsgiverne, og som nyere arbeider har vist, er det fortsatt rom for såvel eksperimenter som provokasjon innenfor sjangeren. Som Kaldal påpeker, bør likevel ikke de voluminøse totalhistoriene fungere som oppdragsgiverens (les: kommunens) sovepute og sperre veien for f.eks. spesialstudier.

Også i Knut Kjeldstadlis innlegg «Historie og legitimering – kan lokalhistorie skade», fremkom en del kritikk av lokalhistorien som kan oppfattes som gammelt nytt. Kjeldstadli påpekte, som han gjorde under NLI-seminaret 2003, behovet for en åpnere lokalhistorie, og fremhevet det relasjonelles betydning for konstitueringen av det lokale. Det er nok slik at lokalhistorien tidligere har tendert mot å underkommunisere innflytterne og de fremmedes rolle, relasjoner med omverdenen og indre konflikter og forskjeller, men idag kan vel dette ikke sies å være den dominerende praksis innenfor fagfeltet. «Alle skal med» har vært det rådende paradigmet i flere tiår allerede, og dette gjelder såvel husmenn som drabantbybeboere. Også innvanderne er definert inn i lokalhistoriens del av det fortsatt pågående nasjonsbyggingsprosjektet. Dette fikk vi blant annet demonstrert gjennom Bente Guro Møllers engasjerte innlegg om arbeidet på Internasjonalt kultursenter og museum. Av «blod og jord»-tankegangen er det vel bare selve tittelen på sjangeren «gard og slekt» som i dag er tilbake. Arnfinn Kjelland har foreslått å erstatte denne tittelen med, «befolkning og bebyggelse», noe som nok er et mer symptomatisk uttrykk for synet på denne delen av bygdeboklitteraturen i dag. Få faghistorikere ville vel i 2006 vurdere å skrive et by- eller bygdehistorisk verk der ikke omstreiferne, innvandernes

og de sosiale lavstatusgruppens historie er innarbeidet i disposisjonen. Jarle Simensens poengtering av også å integrere historien til de som har flyttet ut fra lokalsamfunnet, samt viktigheten av å dekke lokale forskjeller når det gjelder oppslutning om NS og nazismen (selv om dette fortsatt er tabubelagte emner), fremstod til sammenligning som mer originale grep.

Gjennom Simensens innlegg «Kan norsk lokalhistorisk forskning bli noe mer enn heimstadiære», fikk vi blant annet servert det teoretiske bakteppet for Kjeldstadlis forsvar for en åpnere lokalhistorie. Simensen så utviklingen av synet på stedet siden 1930-tallet gjennom tre stadier: modernisering, sentrum–periferi og postmoderne identitetsteori, og vi fikk en nyttig gjennomgang av de sentrale teoretikerne innenfor de ulike paradigmen. Simensen betonte også teoriens betydning for lokalhistorien generelt. Apellen må sies å være betimelig innenfor et fagfelt som fortsatt er relativt teorifattig. Ved å relatere lokalhistorien nærmere til den overordnede vitenskapsteoretiske forskningsfronten kan faget tilegne seg mer akademisk legitimitet.

Interessen for formidling av kulturarven er i vinden som aldri før, og flere nye forskningsprosjekter fokuserer på iscenesetelsen av lokalhistorien. I Guri-Mette Vestbys innlegg fikk vi demonstrert at Norsk institutt for by- og regionforskning har oppdaget det store kommersielle potensialet som ligger i «stedsbygging» (for øvrig et tvetydig begrep, det mest korrekte og tungvinte vil vel være å omtale fenomenet som «merkevarbygging av steder»). Innlegget demonstrerte at det synes å være et stort behov for kritisk forskning på denne trenden, og såvel maktperspektivet som de ulike kulturentreprenørenes rolle i «stedsbyggingen» bør her settes under lupen.

Under jubileumsseminaret ble altså et vidt spekter av emner belyst, men likevel er det

alltid noe man savner. Eksempelvis kunne man godt tenkt seg en sesjon knyttet til et bestemt territorielt nivå, nemlig regioner. Problemstillinger knyttet til regionsinndeling og regionalisering blir jo i økende grad aktuelle både blant byråkrater, politikere og akademikere. I tillegg kunne det kanskje vært gitt en bredere utredning om norsk lokalhistorie og NLI-rolle i norsk historiografi. Imidlertid avhjelper det trykte jubileumsskriftet på langt nær informasjonsbehovet, og beskjedenhet er jo alltid en dyd.

Det som fremstod som et større savn var en mer grunnleggende debatt om den norske lokalhistoriens fremtid, «dens form og funksjon i det 21. århundre», som tross alt var hovedtema. Gjennom de interessante innleggene om lokalhistoriens rolle i det historiske forskningslandskapet i Norden i dag, synes det som denne delen av historieskrivningen er satt under press i flere av våre naboland. Dette skyldes først og fremst fokus-skiftet som har inntrådt etter at «den språklige vendingen» og den nye kulturhistorien har inntatt historiefaget for fullt. Som Peter Aaronson påpekte, antiterritorialiserer de nye diskursene faget, noe som på sikt må ha drastiske virkninger for lokalhistorien som fagfelt også innenfor det norske utdanningssystemet.

Mens kompetansen blant «amatørene» innenfor både slektsgranskning og bygdehistorie har eskalert de senere tiår, er det tegn som tyder på at lokalhistoriske problemstillinger ikke har høyeste prioritet blant dagens historiestudenter. Gjennomsnittsalderen blant delegatene på NLI-konferansene vitner iallfall ikke om stort tilsig fra yngre forskere. Selv om det stadig skal skrives nye bygdebøker, vil det i fremtiden ikke lenger være selvsagt at en bok-komitee kan velge fritt blant en ny generasjon faghistorikere med bakgrunn fra by- eller bygdehistorie. Det kan også stilles spørsmål ved om det nye gradsystemet i høyere utdanning i tilstrekkelig grad gir rom for den fordypning i håndverkskunnskaper og kilderefleksjon som er nødvendig blant lokalhistorikere. Vil kompetansen på sikt bli større blant de «glade» amatørene – og kan vi da se for oss en av-akademisering av lokalhistorien, der den folkelige del av lokalhistoriens janusansikt på nytt blir dominerende? Eller – vil en «ny pragmatisme» betone sterkere det territorielle aspektet, og snu pendelen tilbake, slik at den akademiske interessen for lokalhistorien revitaliseres? Som Edvard Hoem påpekte, er jo det store flertall av menneskeheten fortsatt heimfødinger, og vil etter alt å dømme også være det i fremtiden. Den som lever får se...

Nordisk historielærermøte i Flensburg, Slesvig

SKOLESEKSJONEN I HIFO VED
JØRGEN ELIASSEN, ANNE KJERSTI JACOBSEN
OG HERDIS WIIG

Fra 1.–4. august ble det arrangert et seminar for de nordiske historielærerforeningene i Flensburg. Seminaret avvikles hvert tredje år, og i år var det den danske historielærerforeningen som sto som arrangør. Ettersom årets tema var «Minoriteter i Norden», var seminaret lagt til Flensburg i Slesvig. Her er det, som kjent, en dansk minoritet. Selve seminaret fant sted på Jaruplund højskole like sør for Slesvig. Denne højskolen oppsto like etter andre verdenskrig og skulle være et samlingssted og et kraftsentrum for den danske minoriteten.

Disse historielærermøtene er i stor grad basert på at de ulike deltakerlandene stiller med egne innlegg om emnet seminaret tar opp. Unntaket er arrangørene som har mulighet til å ha innleide foredragsholdere. De danske bidragene tok naturlig nok utgangspunkt i situasjonen til den danske minoriteten i Slesvig. Ewa Chylinski fra European Centre of Minority Issues (ECMI) innledet om den historiske bakgrunnen for avtalene som er gjort mellom Danmark og Tyskland, som gir den danske minoriteten et sterkt vern. ECMI befatter seg imidlertid med minoritetsspørsmål som går langt utover dansk og tysk grense, og seminar deltakerne fikk også et besøk og en orientering i ECMI's lokaler i Flensburg. I tillegg hadde danskene invitert en Landesdag-politiker som representerer det danske minoritetspartiet. Hun ga et interessant innblikk i hvordan en relativt liten gruppe kan oppnå stor innflytelse i det politiske systemet.

De andre landene stilte med «egenproduserte» bidrag. Finnene tok på en humoristisk måte opp forholdet mellom finner og fin-

landssvensker. I framstillingen deres sto finnenes forhold til svensk språk og væremåte sentralt. Både finner og finlandssvensker kom til orde, og at mange finner ikke er særlig begeistret for å måtte lære svensk, kom tydelig fram.

Det norske bidraget tok opp statusen til samene og de fem offisielle nasjonale minoritetene i Norge; jøder, kvener, rom (sigøynere), romani (tatere, «de reisende») og skogfinner. Framstillingen forsøkte å problematisere hvorfor noen grupper får en spesiell status og et spesielt vern som minoritet, mens andre grupper mer eller mindre blir tatt opp i den norske befolkningen.

Den islandske framstillingen tok utgangspunkt i forestillingen om at Island ikke har noen minoriteter. Til tross for dette har det over lang tid vært tilflytting fra andre land til Island, og som et sjøfarende folk er islendingene vant til impulser utenfra. Islendingene var for øvrig også de eneste som stilte med bevertning til foredraget; tørrfisk og snaps.

Det har blitt en tradisjon at det under seminaret også står en spektakulær naturopplevelse på programmet. For tre års siden var det kjøring i hundeslede på isbre på Island. Årets tur gikk til Nordfriesland og området Halligen. Her trekker havet seg helt tilbake ved fjære sjø, og alle deltakerne vadet et par timer på havbunnen på fast bunn, slam og vann. Til slutt dukket målet for turen opp: Fast grunn under føttene og deilig grillet lam.

Årets seminar var svært vellykket, og det blir en utfordring å følge opp dette for Skoleseksjonen i HIFO som skal arrangere neste seminar om tre år.

På palmesundagen i 1572 gav lensmann, fem lagrettemenn og heile kyrkjelyden i Ørsta sambygdingen Oluff Jonszøn Krøvel eit sjeldan godt skussmål. Alle vitna på at han hadde tedd seg godt gjennom heile livet og aldri gjort sine grannar nokon urett. Dei kunne beint fram stadfeste at Oluff Jonszøn hadde:

skickit sig erligen oc well i alt sitt leffnit oc omgiengislsse fra then første tid han war it Barn og i hans opvogxter baade then tid han waar hiemme hoss sine salige foreldre og han tiente andre som it got Barn, og god troo dreng i alle Maade. Sameledis haffuer hand oc skicket sig christeligen oc well siden hand bleff gifft.

DN XV, nr. 737.

http://www.dokpro.uio.no/perl/middelalder/diplom_vise_tekst.prl?b=13483&s=n

«Mannens sju aldre», Fransk almanakk 1525

Dette dokumentet er unikt på fleire måtar, og det er dokumentets referansar til livsløp som eg vil trekkje fram. Dokumentet fortel om eit spesifikt livsløp, men dokumentet sin formelle karakter og den rettslege konteksten gjer at vi augnar ei oppfatning av idealet eller normallivsløpet til ein mann på 1500-talet.

1. Barn: Heime hos foreldra, «leffuit sit liffnit met wnge oc gamle store oc smaa»
2. Oppveksten (Ungdom): Tru tenar hos andre, «troo dreng i alle Maade»
3. Husbond: Gift, trufast, god kristen og god nabo. «Christen oc Trofast Dandemandt»

På 1500 og 1600-talet blei livsløpsfaser ofte framstilt i malarkunst og litteratur. Mest kjend er Shakespears «Mannens sju aldrar» frå skodespelet *As you like ut* og Hans Bald-

Hans Baldung Grien, «Kvinna sine sju aldrar»

Edvard Munch, «De fire livsaldre»,
Rasmus Meyers samlinger.

Valentin de Boulogne, «The Four Ages of Man»

ung Griens måleri frå 1545 som syner «Kvinna sine sju aldrar». Men sju aldrar eller fasar i kunsten, korleis høver det med dei tre livsfasane ørstingane såg føre seg i 1572? Sidan skussmålet er gitt til ein mann i beste velgåande er det ikkje urimeleg å tru at Ørstingane tenke livsløpet i fire fasar, der den siste var alderdom (Vilkår/føderåd). Og fire livsfasar kjenner vi også frå målar-kunsten, t.d. Valentin de Boulogne (1591–1632): *The Four Ages of Man*, og Edvard Munch, *Fire livsaldre*. Fire eller sju livsfasar? Oppfatta Shakespear eller ørstingane livet heilt forskjellig? Tja, ikkje lett

å seie. Framstillingar av livet i fire fasar finn vi først hos Pythagoras (ca. 570-497 f.kr.), medan sju blir meir vanleg i renesansen. Tala fire og sju peikar mot dei fire årstidene og sju mot vekedagane. Uansett: Dokumentet frå Ørsta i 1572 er uvanleg. Det er eit interessant utgangspunkt for livsløpsstudiar og studie av oppfatningar av livsløp. Kanskje kan vi seie at ørstingane stod i den Pythagoras'iske tradisjon?

Eg sender stafett-pinnen vidare til Jan Oldervoll.

Fotografiet i historien – historien i fotografiet

KNUT GROVE

For historikaren har fotografi i første rekke blitt nytta for å illustrera eller å utfylla teksten enn som kjelde. Dei siste par åra har fotografi i sterkare grad teke til å bli sett på som ei mogleg historisk kjelde. Det gjeld i første rekke dei som arbeider med tema frå dei siste 150 åra (då held vi måleriet som kan gje liknande innsiktar lengre bakover i tid utanfor). Korleis kan ein så bruka fotografiet som potensielt kjeldemateriale, og kva bør ein vera merksam på når ein konstituerer det som kjelde? Her må generelle kjeldekritiske prosedyrar kombinerast med særtekkja ved fotografiet som historisk materiale. Den første er å finna ut når og korleis biletet blei til, og kven som laga det, altså å sjå på fotografiet som levning. Som anna historisk materiale

må fotografiet dessutan sjåast i forhold til og sjekkast i høve til med anna tilfang og sjåast i høve til den overordna, historiske samanhengen motivet inngår i. Vi må i det heile auka kunnskapen om forholda rundt biletet i sterkast mogleg grad for å kunna bruka det som meir enn ein illustrasjon, for å kunna nyttiggjera oss det som beretning. Manipulerte bilete eller bilete som viser noko anna enn det gjev seg ut for, er ikkje uvanleg.

Så til biletet som er presentert her. Kva kan vi finna ut om opphavssituasjonen, med tilvising til biletet som levning? På biletet står det at motivet er «Vossevangen etter branden 1940», og blei attgjeve i lokalavisa Hordaland 29. april i år. Teksten direkte på biletet saman med namnet til fotofirmaet gjev det eit preg

av å vera meint for offentleg bruk. Noko postkortmotiv er dette likevel ikkje: Biletet viser ein brannherja tettstad, sett frå austenden av hovudgata Vangsgata.

Kva er så brannen det er tale om? Dette var ingen vanleg brann, men resultatet av tysk bombing i april dagane 1940, som la bygdebyen ved Bergensbanen i oske. Bilettittelen kan uttrykka ei nødvendig omsynstaking til den tyske okkupasjonen. For dette er lenge etter at okupasjonsmakta har overteke: gras og andre vekster har grodd fram langs og inni husrestane, og gata ser ut til å ha blitt rydda. Dei lange skuggane og retninga deira tyder på at biletet er teke ein føremiddag hausten 1940. I enden av gata i vest ser vi kyrkjetårnet. Det køyrer ein bil og ei kvinne går i same retning. Skikkelsane vi skimar lengre framme ser også ut til å ha dette som mål. Då er det i så fall sundag og høgmesse. Det kan vi finna ut om det er nødvendig i høve til kva vi er ute etter.

For kva kan vi bruka biletet til? Det kjem an på kva spørsmål vi ønsker å få kasta lys over. Brukt som beretning kan det fortelja oss at Vossevangen var ein krigsskodeplass i 1940.

Saman med bilete og materiale frå andre stader kan biletet fortelja om følgene av angepet på Norge i 1940. Vi kan også tenka oss at det saman med andre bilete av øydelagde område i Norge som blei kjente kan ha hatt ein verknadshistorie, og vore med på å forma oppfatninga av krigen og forholdet mellom nordmenn og okkupasjonsmakt.

I den lokale samanhengen kan biletet brukast til å fortelja om korleis krigen fann stad nettopp her, i omgjevnader som framleis lett kan kjennast att. Meir prosaisk kan det også nyttast til å fortelja kva hus som stod att i denne delen av Vossevangen etter bombinga. 66 år etter er skulehuset til venstre for lengst vekke, men det hadde altså ingen ting med brannen å gjera. Slik kan det også nyttast til å visa korleis sentrale element frå førkrigstida også har blitt endra etter krigen.

Eit bilete kan nyttast i mange samanhengar, også for historikaren. Men eit bilete må studerast, tolkast og konstituerast som ei kjelde før det kan nyttast. For i seg sjølv seier eit bilete oftast lite, og i alle fall langt mindre enn dei tusen orda det gjerne blir teke til inntekt for.

Ole Georg Moseng

Ole Georg Moseng disputerte 23. juni for dr.philos. graden med avhandlingen:
Den flyktige pesten – Vilkårene for epidemier i Norge i seinmiddelalder og tidlig nytid.

Kan pest – i dag en tropisk sykdom – ha forårsaket de voldsomme epidemiene i Europa i seinmiddelalderen og tidlig nytid?

Spørsmålet står sentralt i denne avhandlingens revurdering av betingelsene for pestspredning i Norge. Svaret må være at det er fullt mulig – forutsatt at sykdommen er svært fleksibel. Det ser det ut til at den har vært.

Spørsmålet har også vært utgangspunktet for de siste årenes spekulasjoner om hvilken sykdom som sto bak «svartedauden». Men både de som hevder at middelalderpestene og moderne pest var ulike sykdommer, og de som mener at pest har vært pest gjennom alle tider, har tatt utgangspunkt i den måten sykdommen ble beskrevet på under de omfattende utbruddene i India på 1890-tallet.

Pest ble konstruert som sykdom og som sykdomsbilde der og da, og oppfatningene av spredningsmåter og klinisk forløp har ukritisk blitt oppfattet som selve modellen for pestspredning.

En sentral konklusjon i denne avhandlingen, er at pest er en meget versatil sykdom. I moderne tid har den blitt spredt til fem verdensdeler, gjennom et utall av økosystemer og under høyst ulike klimatiske forhold. Den kan også formidles til mennesker, og mellom mennesker, på varierte måter.

De biologiske betingelsene som viste seg å være effektive i India, har etter alt å dømme ikke vært aktuelle i Norge. Vilkårene for spredning av fortidig pest i nordisk klima må derfor ha vært annerledes. Derfor er det som vi skulle vente, når de samtidige beskrivelsene av historiske epidemier avviker fra de moderne.

Men det er også grunn til skepsis overfor retrospektiv diagnose av historiske epidemier. Våre egne sykdomsforståelser er skapt etter laboratoriemedisinens gjennombrudd. Fortidas leger og kronikører opererte med andre kriterier og klassifikasjoner. Det er ikke gitt at vi uten videre er i stand til å forstå hva de mente – selv om vi kan lese det de skrev.

Del to av avhandlingen omfatter en kartlegging av pestepidemier – eller det som har vært omtalt som det – i Norge etter svartedauden. Den tredje delen er en analyse av den tidligmoderne dansk-norske statens innsats for å begrense virkningene.

Førsteopponent var dosent Karl Erik Frandsen, Københavns Universitet og annenopponent professor Finn Erhard Johannessen, Universitetet i Oslo. Tredje medlem av komiteen var professor Thomas Söderqvist, Medicinsk Museion, København.

Alfhild Nakken

Å holde på sitt**Det dansk-norske arkivspørsmålet i mellomkrigstiden**

Riksarkivarens skriftserie nr. 27. Universitetsforlaget 2006. ISBN 82-15-01048-2

MAGNE NJÅSTAD

Å skrive spennende og medrivende om overføring av arkivsaker mellom to riksarkiv høres i utgangspunktet om ikke umulig, så definitivt vanskelig ut. Likevel er det akkurat det Alfhild Nakken har gjort med sin nye studie av det dansk-norske arkivspørsmålet på 1920- og 30-tallet. Det er flere grunner til at dette faktisk er et fengende tema.

En grunn er den politiske konteksten.

Arkivspørsmålets, eller snarere Arkivstridens, kjerne var overføring av materiale fra det danske riksarkivet. Materialet var dels arkivsaker produsert i helstatsperioden fram mot 1814, dels eldre materiale som av forskjellige grunner var havnet i København. I prinsippet skulle arkivoppgjøret mellom Danmark og Norge være avsluttet etter forhandlinger i 1850. Men i kjølvannet av unionsoppløsningen i 1905 og i det generelle klimaet av nasjonal selvhevdelse på 1920-tallet ble de gjenværende norske arkivsakene i København også et spørsmål om nasjonal prestisje og uavhengighet, og kom dermed høyt opp på dagsorden. Både fra politisk hold og arkivhold kom det til å bli reist krav om at de såkalte «regjeringsprotokollene» (dvs. kopier av utgående kongebrev for Norge) for perioden 1572–1799 måtte føres til Norge og det norske riksarkivet. Bakgrunnen for dette var at disse kongebrevene var ført av helstatens konge i egenskap av å være norsk konge, og at de nå, med en uavhengig norsk administrasjon og riksarkiv i Oslo måtte føres dit. Dette var av største viktighet både for administrasjonen og forskerne. I tillegg var norske diplomer i den Arnamagnæanske samling et

tema for strid. Dette dreide seg om middelalderdokumenter som var lånt ut blant annet fra de norske domkirkenes arkiver til arkivaren Arne Magnus på slutten av 1600-tallet, i den hensikt å bli skrevet av. Dokumentene ble imidlertid ikke returnert, til tross for at det forelå kvitteringer på at dokumentene var lånt for en tidsavgrenset periode. Både i politiske kretser, forskermiljøene og i den offentlige opinion ble det demonstrert en mer eller mindre rettferdig harme over at disse, og andre saker, fremdeles befant seg i København. Dette var en nedvurdering av den norske staten, mente man.

Nå hadde Norge sine egne svin på skogen. Ved en relativt kuppartet aksjon hadde man til det norske riksarkivet klart å få hånd om hele Kristian 2.s arkiv, som ble gjenfunnet i München på slutten av 1820-tallet. Både fra svensk og dansk hold ble det protestert heftig mot måten dette hadde skjedd på, og man pekte på at dette var materiale som i minst like stor grad angikk de andre skandinaviske landene. Fra norsk side ble det imidlertid hevdet at materialet primært hørte hjemme i det norske riksarkivet, både fordi Kristian sist ble sagt opp som konge i Norge, i 1524, og fordi han var hyllet som norsk konge i 1531–32. Kristian 2.s arkiv ble dermed Norges beste forhandlingskort, men også en årsak til det dårlige forholdet de to landene imellom på arkivfronten i mellomkrigstiden.

Fremstillingen er også spennende fordi det ikke bare dreier seg om hvordan arkivoppgjøret kom til å bli et politisk spørsmål, men også fordi det dreier seg om et spill mellom

en rekke sentrale politikere og historikere på hver side av grensen. På norsk side finner vi tre kraftsentra i saken: Riksarkivet, utenriksministeriet og Halvdan Koht. Disse kunne i perioder forfølge nokså forskjellige strategier for å nå sitt mål om å få utlevert regjeringsprotokollene. På dansk side er bildet mer avklart: Her er det utenriksministeriet og riksarkivet som er de to hovedaktørene, men disse var stort sett samstemt og samkjørt i arkivspørsmålet hele perioden.

I Norge utviklet det seg en gjennomgående mistillit mellom Halvdan Koht på den ene siden og riksarkivar Kristian Koren på den andre siden da det ble nedsatt en arkivnemd som skulle forberede arkivkrav ovenfor Danmark i 1924. Bakgrunnen for mistilliten lå i at Koht ble nemdas formann – noe riksarkivaren mente var uheldig. Nemdas arbeid burde etter hans mening ledes av riksarkivaren, og han må ha følt seg tilsidesatt. Dette førte til at han ikke ønsket å delta i arbeidet; i stedet ble førstearkivar Christoffer Brinchmann arkivets mann. I tillegg til Koht og Brinchmann var Wilhelm Munthe fra Universitetsbiblioteket med i nemda. Uenigheten hadde dels sitt utspring i tilsidesettingen av riksarkivaren, men kom til å bli ytterligere forsterket ved en forskjellig tilnærmingssåte til arkivproblematikken. På den ene siden hadde man en relativt pragmatisk innstilling representert ved Koht og Munthe, som hadde tilbakeføring av regjeringsprotokollene som mål, men som ikke var villig til å la dette spørsmålet på forhånd velte eventuelle arkivforhandlinger med Danmark. Disse hadde støtte fra stats- og utenriksminister Johan Ludvig Mowinkel, som ønsket å få saken ut av verden for å forbedre forholdet til Danmark. På den annen side hadde man et mer knallhardt standpunkt om at kravet om regjeringsprotokollene var absolutt, og som i tillegg dels var koblet opp mot krav om tilbakeføring av norsk middelalderkunst og Tordenskjolds lik. Brinchmann frontet

denne tilnærmingssåten, med Korens støtte og med solid oppbacking fra store deler av opinionen. De som kom til å innta mellomstandpunkt, som for eksempel Oluf Kolsrud, havnet uvergelig i klemma mellom Koht og arkivet. Også en erfaren ringrev som Carl Joachim Hambro, som i 1929 forhandlet med Danmark om arkivspørsmålet sammen med Koht, ser ut til å ha hatt sin fulle hyre med å klare denne balansegangen.

I 1929 kom det altså til forhandlinger med Danmark, og den norske delegasjonen besto av Koht og Hambro. Disse forhandlingene strandet, forutsigbart nok, på kravet om utlevering av de norske regjeringsprotokollene. Følere med sikte på å løse problemet ved hjelp av avfotografering av kildeserien førte ikke fram – det forble uavklart hvem som skulle ha rett til originalene og hvem som måtte nøye seg med kopiene. Ikke før midten av 30-tallet kunne floken løses. Det skjedde dels ved at riksarkivar Koren gikk av i 1933 og ble erstattet av Asgaut Steinnes, som var på linje med Koht, dels ved at Mowinkel kom tilbake som stats- og utenriksminister omtrent samtidig. Dermed hadde Koht støttespillere på alle poster. Da han selv i tillegg overtok utenriksdepartementet i 1935 hadde han hele region. I løpet av de neste årene løste floken seg ved at Norge fikk overdratt store deler av det omstridte materialet (men ikke regjeringsprotokollene) i 1937, og at Danmark fikk overta Kristian 2.s arkiv to år senere.

I Nakkims fremstilling er det lite tvil om at Koht er helt. Kohts blanding av pragmatisme og smidighet i saken settes opp mot spesielt Brinchmanns og Korens steile holdninger og indiskresjoner i forhold til taushetsplikt ovenfor offentligheten og tilgang til fortrolige dokumenter. Noe er det i dette. Samtidig er det liten tvil om at Koht sto for mye av den samme arbeidsstilen – kombinert med stor og utilsørt tiltro til egen misjon og egne evner. Når det for eksempel blir gjort et poeng ut av Riksarkiv-fraksjonens tilgang på

blant annet fortrolige regjeringsdokumenter via personlige kontakter i Kirkedepartementet, bør man ha i mente at Koht fortløpende hadde tilgang til Mowinkel for fortrolige samtaler. Kohts fremgangsmåte da arkivnemda ble oppnevnt i 1924 kan tjene som eksempel. Da Mowinkel ønsket å nedsette en komité, informerte Koht ham underhånden om at den danske komitéen ville bestå av fagfolk – historikere og arkivfolk. Denne informasjonen hadde Koht fått i et fortrolig brev fra det danske komitémedlemmet Aage Friis – men denne fortrolige informasjonen ble altså brakt videre til Mowinkel under fire øyne. Dermed ønsket naturlig nok Mowinkel også å få fagfolk med i arkivnemda, og spurte Koht om han ville delta. Koht unndro seg – han hadde så mye å gjøre. Han godtok imidlertid å delta – under forutsetningen av at han ble komitéens formann. Slik fikk han manøvrert seg selv inn i en sentral posisjon på bekostning av riksarkivaren, uten at saken på noe tidspunkt ble drøftet offentlig. Når det gjelder Koren-kretsens brudd på taushetsplikten ved å debattere arkivnemdas arbeid og synspunkter i avisene, som blir poengtert, må man også kunne si at Koht sto for samme linje når

han anonymt intervjuet seg selv i Dagbladet om de samme saker. Kohts fremgangsmåte kan av hans motstandere ha blitt oppfattet som både arrogant og uryddig, og har bidratt til at det dårlige forholdet mellom ham og arkivfolkene ble satt på spissen. At Koht likevel fremstår som «vinneren» i fremstillingen har to årsaker. For det første førte Kohts linje frem til et godt resultat i løpet av 30-tallet, noe den mer «nasjonalistiske» linjen neppe ville ha gjort. Og for det andre, og det skinner tydelig igjennom i teksten, så har Koht etterlatt seg et langt mer omfattende kildemateriale om saken i form av dagboksnotater og brev enn de andre aktørene.

En siste grunn til at fremstillingen er spennende er at den er rett og slett svært godt og svært ryddig skrevet. Teksten er godt disponert rundt tre sentrale faser i arkivstriden, i en stram kronologisk fremstilling. Sentrale arkivgrupper som er tema for striden blir gjort godt rede for i et appendiks.

Og regjeringsprotokollene? Stridens eple ble i 1991 av det danske riksarkivet uten problemer deponert i det norske riksarkivet.

Per-Bjarne Ravnå

Gresk og romersk politisk historie

Cappelen Akademisk Forlag, Oslo 2006, 199 sider

EIVIND HELDAAS SELAND

Forståelsen av at historien ikke starter med Harald Hårfagre synes økende i norske historikermiljøer. Antikken har hatt direkte og indirekte påvirkning på alle etterfølgende perioder i vestlig historie, og norske historiestudenter er avhengige av grunnkunnskaper om gresk og romersk historie i møte både med senere historie, andre kulturfag og moderne politikk og åndsliv.

Med *Gresk og romersk politisk historie* tar Per-Bjarne Ravnå sikte på å tilby disse grunnkunnskapene på en enkel, oversiktlig og kortfattet måte. Ravnås hensikt er ikke å være nyskapende. På knappe 200 letteste sider presenterer han tre tusen års europeisk historie, fra framveksten av de første palassene på Kreta, til Det bysantinske rikets endelikt. Disposisjonen er strengt kronologisk, framstillingen er kildenær og tematikken nesten utelukkende begivenhetsorientert. Den som ser etter miljø- eller kjønnsperspektiver, økonomisk, sosial eller utenomeuropeisk historie leter forgjeves, og det eksplisitte formålet er «å gjøre det lettere å stå til eksamener som krever grunnleggende kunnskaper om europeisk historie» (s. 11). Selv om et slikt snevert perspektiv lett kan kritiseres, er det all grunn til å tro at verket vil fungere etter hensikten, og til å gratulere Ravnå med et vellykket resultat.

I verdenssammenheng utgis det årlig et firesifret antall monografer med tema fra den antikke perioden. Behovet for nye lærebøker skulle i utgangspunktet ikke være påtrengende. *Gresk og romersk politisk historie* imøtekommer imidlertid en etterspørsel etter en oppdatert framstilling av antikkens politiske historie på norsk, skreddersydd etter

behovene til norske universitets- og høgstulestudenter og lærerne deres.

Foruten Ravnås verk har tre lærebøker vært i bruk ved norske universiteter og høgstuler de siste årene. J.H. Schreiners *Antikkens historie* (1985) er nå ute av produksjon. Schreiners verk er det som ligger nærmest Ravnås i tilnærming og tematikk, men inneholder også fyldige avsnitt om sosialhistorie, økonomisk historie og kulturhistorie. Med over 300 sider står verket i fare for å ta for mye plass på trange pensumlister på oversiktskurs, og det slutter i praksis med Konstantins død i 337 og innføringen av kristendommen. Bjørn Qvillers *Romersk politisk kultur og sosiologisk historie* (1999) og J.C. Meyer, I. Mæhle og T. Bekker-Nielsens *Antikkens Historie* (1998) har en mer sosiologisk tilnærming til perioden, og gir studenten best utbytte dersom hun allerede har mye av den kunnskapen hun kan tilegne seg fra Ravnås eller Schreiners bøker. Slik sett fyller *Gresk og romersk politisk historie* et tomrom på den norske lærebokhylla.

I tråd med moderne tradisjon setter Ravnå minoisk og mykensk kultur som startpunkt for framstillingen, uten at sammenhengen med senere greske statsdannelser eller samfunnsformer er åpenbar, noe Ravnå selv er eksplisitt på (s.12). Kapittel 2 tar for seg den mørke tidsalderen i gresk historie og diskuterer framveksten av *polis* som politisk system. Her avviker Ravnå fra den begivenhetshistoriske disposisjonen, noe annet ville knapt være mulig i lys av det fragmentariske kildematerialet, men legger på en god måte grunnlaget for etterfølgende kapitler og introduserer en del sentral terminologi og underliggende forklaringsmodeller. Kapittel

tel tre og fire tar for seg et av de viktigste problemkompleksene innen antikkhistorien, utviklingen av det athenske demokratiet, forholdet mellom masse og elite i det athenske systemet og forholdet mellom demokrati og imperialismen i Athens omgang med andre stater.

Kapittel fem beskriver sammenbruddet i det greske bystatssystemet og framveksten av Makedonias hegemoni, mens kapittel seks tar for seg Aleksander den store og de hellenistiske kongedømmene. Dette er tema som sjelden vies plass i kortere antikkhistorier, men som representerer vel så typiske samfunnsformer i den antikke verden som det athenske demokratiet. Fra kapittel syv flyttes fokus til Italia. Utviklingen av den romerske republikken og Romas ekspansjon i Italia får god plass og kontrasten mellom romersk alliansepolitikk og tidligere athensk og hellenistisk imperialisme anskueliggjøres godt. Kapittel åtte og ni beskriver utviklingen fra italiensk rike til verdensimperium og sammenbruddet av det republikanske styresettet som fulgte. Kapittel ti dekker det romerske keiserdømmet fra Augustus til og med soldatkeiserne på 18 sider, mens de to siste kapitlene er viet senantikk, kristendom, vestrikets fall og Bysants.

I den grad *Gresk og romersk politisk historie* har et overordnet tematisk grep heter det «konflikt». I starten av boka forklares riktig nok framveksten av *polis*-institusjonen i Hellas langt på veg med behovet for samarbeid og gjensidige avhengighetsbånd innenfor småsamfunn, men disse samfunnene var preget av spenninger og konflikter både innad og i forhold til utenverdenen. Interne spenninger mellom samfunnsgrupper og endrede interne styrkeforhold som følge av krigføring mot persere og andre grekere brukes for eksempel til å forklare samfunnsendringene i Athen (s. 45-65). I de etterfølgende kapitlene er det krigen som definerer framstillingen: perserkriger, peloponneserkriger, Aleksanders felttog og kriger mellom hellenistiske riker. Avsnittene om romersk historie

starter igjen med sosiale konflikter, før krigene mot nabofolk tar over. Sammenbruddet i den romerske republikken følges gjennom maktkampene mellom ledende hærførere, og keisertidas historie skrider i kjent stil fram med sitt persongalleri av psykopater og dyktige administratorer, før maktkamp, borgerkrig og invasjoner i forskjellige varianter kulminerer med krigene mot araberne på 600-tallet. Forholdet mellom korsfarere og bysantinere utgjør en kort epilog, sammen med kampene mot ottomanene.

Boka deler fokuset på konflikt med de fleste tradisjonelle antikkhistorier, noe som gjenspeiler et tilsvarende konfliktfokusert kildemateriale. I hovedsak fungerer dette utgangspunktet godt. Det gir rimelige og oversiktelige forklaringer på samfunnsutviklingen, det driver framstillingen videre, og gjør *Gresk og romersk politisk historie* til spennende lesning. Dette betyr ikke at boka bare handler om krig og sosiale konflikter. Politiske strukturer og de sosiale forholdene som lå til grunn for dem vies god plass, men deres opprinnelse forklares stort sett og rimelig nok som resultater av konflikt. Balansen mellom struktur- og begivenhetshistorie er særlig vellykket i kapitlene om Athen og i forklaringen av det tidlige Romas politiske system og italienske ekspansjon, mens de 10 navnene på keisere, usurpatorer og pretenderer som presenteres i et sidelangt avsnitt om Konstantins tidlige karriere (s. 168–169) knapt tjener til annet enn forvirring.

I all hovedsak ser jeg på *Gresk og romersk politisk historie* som et svært vellykket læreverk ut fra de behovene det er ment å fylle. Hvis Ravnå mener alvor med at verket først og fremst er ment som en hjelp til å stå på eksamen (s. 11) har han for beskjedne ambisjoner. Verket inneholder den grunnkunnskapen om begivenhetshistorie som også er nødvendig for alle som vil fordype seg i antikkens historie fra en samfunnsfaglig eller kulturhistorisk utgangspunkt, og kan både brukes som en del av et oversiktpensum og som introduksjonsbok på et mer spesialisert

pensum. Enkelte innvendinger melder seg likevel selvsagt hos leseren:

Det er ikke helt rettferdig å kritisere et verk av denne typen for alt som ikke er med, og det er rom for en hel del på 200 sider. Det er for eksempel svært positivt at Ravnå har funnet plass til fyldig dekning av Filip, Aleksander og den Hellenistiske perioden og til et eget kapittel om Det bysantinske riket, som ofte utelates i denne typen framstillinger. Jeg deler imidlertid ikke hans ensidig negative vurdering av bysantinsk åndsliv (s. 189), svært mange av de greske kildene er tross alt bare kjent gjennom bysantinske håndskrifter. Til tross for at mye er med, savner jeg likevel bredere omtale særlig av et fenomen som er nesten forbigått i Ravnås bok, nemlig gresk kolonisering i arkaisk tid. I denne perioden ble det med utgangspunkt i byer på det greske fastlandet og i Lilleasia etablert nye bosetninger rundt hele Svartehavet, i deler av Nordafrika, i hele Søritalia og langs kysten av Frankrike og Spania. Denne bevegelsen gjorde langt på veg Middelhavet til et gresk hav, fremmet handel og kulturkontakt med blant annet romere, etruskere og kartagere, og var en forutsetning for at den senere hellenistiske bevegelsen kunne bli noe mer enn greske herskere over afrikanske og asiatiske lokalbefolkninger. Ravnå vier disse prosessene mindre enn en halv side (s. 37) og da bare som en mulig delforklaring på utviklingen av polis-systemet.

Litteraturlista vitner om at Ravnås framstilling er oppdatert og basert på moderne forskning. Bare få titler er eldre enn 1990, og mange er fra de siste få årene. I motsetning til vanlig praksis i lærebøker, men i tråd med anbefalingene i HIFO, Forleggerforeningen og NFFs «God skikk» utredning (s. 51), har Ravnå valgt å utstyre *Gresk og romersk politisk historie* med noteapparat. Jeg er i tvil om hvilken hensikt dette egentlig tjener. Notene 47 og 48 (s. 85-86) omhandler for eksempel Alexanders besøk i Ammon tempelet i Siwah i Egypt og hans introduksjon av østlige ritualer som signaliserte underkastelse ved hoffet.

I notene henvises det til sekundærlitteratur, men her er dreier det seg om direkte gjengivelse av hendelser godt dokumentert i antikke kilder, og veien om sekundærlitteraturen burde være unødvendig. Totalt har boka 102 noter på 199 sider. Er såpass magert noteapparat blir lett ufullstendig, og jeg tror det med fordel kunne vært droppet og erstattet med av korte bibliografiske avsnitt for hvert kapittel, som kunne vise studenten vegen inn i spesiallitteraturen samtidig som de gjorde rede for Ravnås bruk av sekundærlitteratur.

Ravnås framstilling er svært kildeneær. Dette er i de fleste tilfeller en styrke, men jeg kunne ønske at han hadde tatt opp hvilke særlige kildekritiske utfordringer som knytter seg til antikkhistorie. Ravnå siterer for eksempel Plutark om Perikles på s. 63. Sitatet fungerer godt som illustrasjon av Perikles' politikk, men leseren kunne godt ha fått vite at Plutark ble født nesten 500 år etter at Perikles døde. Lignende problemer hefter med bruken av Livius (59 f.v.t.–17 e.v.t.) som kilde til tidlig romersk historie i kapittel syv og åtte. Det finnes ingen gode alternativer, og Livius er antagelig etterrettelig i det meste. Det er likevel ikke sikkert at anekdoter som den om hærføreren Publius Decius Mus, som snudde slaglykken ved å vie seg til gudene, gå inn i fiendens rekker og kjempe til døden i et slag i 295 f.v.t. (Ravnå s. 108, Livius 10.28), ble gjengitt riktig 300 år senere, hvis da hendelsen i det hele tatt fant sted. Et annet eksempel er Ravnås bruk av Livius' tall for Hannibals gjenværende styrke etter kryssingen av Alpe (Ravnå s. 119, Livius 21.38). Slike tall og anekdoter, som det for øvrig ikke er mange av i Ravnås bok, gjør framstillingen mer underholdende å lese, men er ikke nødvendige byggesteiner i Ravnås begivenhets-historiske rammeverk og kan lett spore av leserens oppmerksomhet.

Innvendingene over er imidlertid for bagateller å regne og skjemmer ikke inntrykket av en velskrevet, vellykket og lettlest antikkhistorie som fortjener et langt liv på norske pensumlister.

Innmelding, kontingent og abonnement

Innmelding skjer til foreningas adresse. Kontingenten er 350 kr pr år, for hovedfagsstudenter 200 kr. Abonnement på *HIFO-nytt* koster 150 kr pr år, og kan tegnes ved henvendelse til sekretariatet.

Lokallagsrepresentanter

Agder: Anne K. Stigersand, Gamle Strømmevei 5, 4638 Kristiansand, tlf. (p) 38 10 84 86,
(a) 38 07 34 50, mobil 931 32 856, e-mail: annest1@online.no

Bergen: Jo Rune Ugulen, SFF – Senter for middelalderstudier – CMS, Villaveien 1A,
5020 Bergen, Tlf: 55588092(arbeid) 90540721(privat) e-post: Jo.Ugulen@cms.uib.no

Bodø: Willhelm Karlsen, Høgskolen i Bodø, e-post: Wilhelm.Karlsen@hibo.no

Nordvestlandet: Harald Tafjord, tlf. 70075074(arb) 41660247(priv),
e-post: harald.tafjord@hivolda.no

Nord-Trøndelag: Olav L'Orange, Gamle Kongevei 17, 7725 Steinkjer, tlf 74 16 34 72 (privat),
74 11 10 00 (arbeid), e-post: Olav.L'Orange@nord-trondelag-f.kommune.no

Rogaland: Anne Tove Austbø, Tostenkroken 11, 4085 Hundvåg, tlf. 51 84 27 26,
e-post: anne-tove.austbo@stavanger.museum.no

Sogn og Fjordane: Gunnar Yttri, Øvre Stedjeveg 12, 6856 Sogndal, e-post: gyttri@hotmail.com

Sør-Trøndelag: Kjetil Kvist, Jonsvannsveien 135, 7048 Trondheim, Mobil 922 89 250,
e-post: kjetilrunekvist@yahoo.com

Tromsø: Hallvard Tjelmeland, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø.
e-post: hallvard@sv.uit.no

Vestfold: Jan Erik Ringstad, Nedre Gokstadvei 10, 3228 Sandefjord, tlf. 33 48 46 51,
e-post: jan.erik.ringstad@sandefjord.kommune.no

Østlandet: Ragnhild Hutchison, e-post: ragnhild.hutchison@lokalhistorie.no

Redaksjon

Redaktør: *Inger Marie Okkenhaug*, se side 2

Varareaktør: *Knut Grove*, se side 2

Redaksjonsmedlem: *Øyvind Bjørnson*, Historisk institutt, Sydneplassen 7, 5007 Bergen,
tlf: 55 58 23 17, e-post: oyvind.bjornson@hi.uib.no

Ansvar for stoff om skole og formidling: *Anne Kjersti Jacobsen*, se side 2

Ansvar for bokanmeldelser: *Espen Andresen*, se side 2

HIFO-nytt kommer ut med seks nummer årlig. **Manusfrist hefte 5–06: 15 november.**

Manuskripter sendes redaksjonen ved redaktøren, helst som vedlegg til e-post eller på diskett, skrevet i WordPerfect eller Word med vedlagt utskrift.

Annonsepriser: 1.000 kr per helside, 500 kr per halvside.

Grafisk produksjon: Bækken Grafisk Design, trykk: Arne Steens Offsettrykkeri

A-blad

Returadresse:

Historisk institutt
Universitetet i Bergen
Sydnesplassen 7
5007 Bergen

